

Леонід Миколайович ЯЦУН

кандидат економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та туризму,
Харківський державний університет харчування та торгівлі
вул. Клочківська, 333, м. Харків, 61051, Україна
E-mail: yatsun@meta.ua
Телефон: +380969630068

СФЕРА ХАРЧУВАННЯ НАСЕЛЕННЯ ЯК ПРИРОДНО-СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА: МЕТОДОЛОГІЯ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ

Яцун, Л. М. Сфера харчування населення як природно-соціально-економічна система: методологія формування та розвитку [Текст] / Леонід Миколайович Яцун // Економічний аналіз : зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол. : В. А. Дерій (голов. ред.) та ін. – Тернопіль : Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету “Економічна думка”, 2014. – Том 16. – № 1. – С. 155-166. – ISSN 1993-0259.

Анотація

З метою комплексного аналізу стану харчування населення регіонів України в статті досліджено функції з виробництва, реалізації та споживання продуктів і послуг харчування, а також основні структури харчового ланцюга від поля до споживача. Методологія дослідження полягає в структурно-функціональному підході до формування системи харчування населення з урахуванням суспільного сектору економіки та домогосподарств.

Запропоновано категорію та структуру сфери харчування як міжгалузевого кластера природно-соціально-економічного характеру, розроблено систему показників харчування населення та індикатори функціонування основних галузей та підсистем: агросектору, харчової промисловості, продовольчої торгівлі, ресторанного господарства та домогосподарств. Оцінка стану секторів сфери харчування населення та ефективності їх функціонування є результатом управлінської діяльності та характеризує кінцевий результат використання природно-ресурсної бази та економічного потенціалу системи харчування. Співвідношення характеристик секторів сфери харчування з фактичним станом харчування населення пропонується в якості критерію оптимальності та цільового орієнтуру ефективності управління та розвитку. Розраховано одиничні, комплексні та інтегральні показники функціонування секторів сфери харчування, які в зіставленні з показниками рівня та якості харчування населення відображають ефективність використання потенціалу сфери харчування та ступінь задоволення потреб населення в продукції та послугах харчування.

Ключові слова: сфера харчування населення; міжгалузевий кластер; природно-соціально-економічна система; потенціал секторів сфери харчування; рівень та якість харчування; показники функціонування; критерії ефективності управління та розвитку.

Леонид Николаевич ЯЦУН

СФЕРА ПИТАНИЯ НАСЕЛЕНИЯ КАК ПРИРОДНО-СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКАЯ СИСТЕМА: МЕТОДОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ И РАЗВИТИЯ

Аннотация

С целью комплексного анализа состояния питания населения регионов Украины в статье исследованы функции производства, реализации и потребления продуктов и услуг питания, а также основные структуры пищевой цепи от поля до потребителя. Методология исследования заключается в структурно-функциональном подходе к формированию системы питания населения с учетом общественного сектора и домохозяйств.

Предложены категория и структура сферы питания населения как межотраслевого кластера природно-социально-экономического характера, разработана система показателей питания населения и индикаторы функционирования основных отраслей и подсистем: агросектора, пищевой промышленности, продовольственной торговли, ресторанного хозяйства и домохозяйств населения. Оценка состояния секторов сферы питания населения и эффективности их функционирования является результатом управленческой деятельности и характеризует конечный результат использования

© Леонід Миколайович Яцун, 2014

природно-ресурсної бази і економічного потенціала сфери питания населення. Соотношение характеристик секторов сфери питания с фактическим состоянием питания населения предлагается в качестве критерия оптимальности и целевого ориентира эффективности управления и развития. Рассчитаны единичные, комплексные и интегральные показатели функционирования секторов сфери питания, которые в сопоставлении с показателями уровня и качества питания населения отражают эффективность использования потенциала сфери питания и степень удовлетворения потребностей населения в продукции и услугах питания.

Ключевые слова: сфера питания населения; межотраслевой кластер; природно-социально-экономическая система; потенциал секторов сфери питания; уровень и качество питания; показатели функционирования; критерии эффективности управления и развития.

Leonid Mykolayovych YATSUN

PhD in Economics,
Professor,
Head of the Department of Foreign Economic Management and Tourism,
Kharkiv State University of Food Technology and Trade,
Klochkovska str., 333, Kharkiv, 61051, Ukraine
E-mail: yatsun@meta.ua
Phone: +380969630068

NUTRITION SYSTEM OF POPULATION AS A NATURAL AND SOCIO-ECONOMIC SYSTEM: METHODOLOGY OF FORMATION AND DEVELOPMENT

Abstract

With the aim of complex analysis of the nutrition status of the population in the regions of Ukraine this article explores the functions of production, sale and consumption of food products and services, as well as the basic structure of the food chain from field to consumer. Methodology of research deals with the structural-functional approach to the formation of nutrition of the population, taking into account the public sector and households.

The category and structure of public catering as a cross-sectoral cluster of natural and socio-economic character are proposed. The system of indicators of nutrition and indicators of the functioning of the main branches and sub-systems such as agriculture, food industry and trade, restaurant business and households have been worked out. This article contains a recommended structure of the public catering, food cluster, system of catering, indicators and measurements; and indicators of catering sectors functioning: agriculture, food industry and trade, restaurant business and households.

Assessment of the scope of supply sectors of the population and the effectiveness of their operation is the result of management activities. It describes the end result of using natural and economic potential of the resource base and the scope of supply of the population. The ratio of the food cluster with the actual scope of the population nutritional status is proposed as an optimality criterion and benchmarks of management and development efficiency. Single, complex and integral indicators of functioning of nutrition sphere which in relation to indicators of the level and quality of nutrition reflect the efficiency of the use of the scope of nutrition sphere and meet people's needs for products and services supply have been calculated.

Keywords: public catering; food cluster; natural socio- economic system; the potential scope of the nutrition sector; the level and quality of food; management efficiency criteria.

JEL classification: O150

Вступ

В умовах глобалізації стан харчування окремих народів та верств населення залежить від багатьох суспільно-економічних та екологічних чинників, впливу на здоров'я певних моделей організації та управління його харчуванням. Якщо наукою харчування відносно чітко визначені бажані теоретичні параметри для окремої людини і навіть певних груп населення з урахуванням їх індивідуальних характеристик (залежно від віку, роду занять, фізичної інтенсивності праці та інших фізіологічних чинників), то на рівні держави і регіонів стратегії та параметри харчування постійно дискутуються і ще не мають загально визначених та об'єктивних підходів. Очевидно, що методики моніторингу та розвитку харчування повинні бути обґрунтовані та прийняті як широким колом населення, так і на рівні підприємств харчування, регіональних, державних органів влади та домогосподарств для прийняття обґрунтованих управлінських рішень.

Попередні моделі управління забезпеченням населення продовольством основну увагу звертали на програмно-цільовий підхід до формування продовольчого комплексу як інтегрованої форми галузей, пов'язаних із вирощуванням та виробництвом продуктів харчування [2; 6]. Місце та роль продовольчого комплексу країни визначались установками та планами, які ставились перед сільським господарством та харчовою промисловістю, вважаючи априорі, що вся вироблена продукція буде доведена і спожита населенням. Як і інші територіально-виробничі комплекси, продовольчий функціонував на основі планів для окремих галузей без єдиного центру управління. Попри декларування важливої соціально обумовленої мети, кінцевий результат, під яким доцільно розуміти безпосереднє споживання населенням продуктів та послуг харчування, досліджувався недостатньо.

Наявні дослідження демонструють декілька методологічних підходів до формування та розвитку продовольчого комплексу. Одні вчені вважають, що кінцевим результатом діяльності продовольчого комплексу, його метою є задоволення потреб населення в продовольчій сировині та харчових продуктах, які вирощуються сільським господарством та виробляються харчовою промисловістю [2; 3; 7]. Інші дослідники вбачають найближчу ціль у забезпеченні стійкого виробництва та постачання продовольства, а більш віддалену - в задоволенні розумних потреб населення в продуктах харчування відповідно до науково обґрунтованих норм [5; 10]. Продовольчий комплекс становив складну систему економічних та організаційно-технологічних зв'язків, носіями яких стали реально функціонуючі окремі галузі народного господарства, які взаємодіяли для досягнення прибутку як кінцевої мети. Ступінь участі останніх у відтворювальному процесі неоднакова, що певною мірою пояснює факт відсутності єдиної класифікації галузей (видів економічної діяльності) продовольчого комплексу і наукові дискусії навколо цього питання. На думку вчених [5; 11], об'єднувальним критерієм для визначення структури продовольчого комплексу повинен бути продовольчий продукт, а тому до складу продовольчого комплексу мають бути внесені всі галузі, які мають безпосереднє відношення до продовольства і складають повний відтворювальний комплекс руху продукту, від сфери виробництва і до реалізації та організації споживання їжі. Але при цьому не враховувалось, що «продовольство» обмежувалось сільськогосподарською сировиною та продовольчими товарами, які слід розглядати лише як напівфабрикати певного ступеня готовності, а не готові страви як кінцевий продукт з необхідним набором супутніх послуг обслуговування по їх споживанню.

Мета та завдання статті

Метою дослідження стало узагальнення теоретико-методологічних та практичних підходів до моніторингу, оцінки стану харчування населення та управління розвитком секторів і галузей сфери харчування як міжгалузевого кластеру природно-соціально-економічного характеру.

Аналіз теоретико-методологічних та практичних підходів до проблем харчування населення показує, що теоретики та практики в продовольчий комплекс залучають лише перші фази відтворення, пов'язані з виробництвом, переробкою та розподілом продовольчої сировини і харчових продуктів у «харчовому ланцюгу», залишаючи без уваги завершальні фази реалізації, а головне - функції організації споживання готової їжі. З метою системного дослідження харчування населення необхідно аналізувати всі функції та структури, пов'язані з вирішенням цього завдання, від виробництва сировини до споживання готових страв та всі структури (оператори), що задіяні у виконанні цих функцій, як формальні (підприємства суспільного сектору), так і неформальні (домогосподарства населення) джерела надходження продуктів та послуг харчування.

Виклад основного матеріалу дослідження

Спираючись на системний методологічний підхід, для науково-практичного використання ми пропонуємо категорію «сфери харчування» як природно-соціально-економічну систему та міжгалузевий регіональний кластер, що містить усі функції та охоплює всі структури, діяльність яких спрямована на досягнення основної мети – забезпечення потреб населення у харчуванні.

З позиції теорії та практики функціонального управління в структурі сфери харчування доцільно виокремити чотири основні сектори. Перший сектор складають галузі, безпосередньо зайняті вирощуванням продовольчої сировини або продуктів харчування (сільгоспідприємства, фермери, особисті підсобні господарства, рибальство, система заготівель ягід, грибів тощо). До другого сектору входять галузі, які виконують функції переробки продовольчої сировини у харчову продукцію (харчова промисловість та її сектори – м'ясо-молочна, хлібопекарна, олійно-жирова, консервна тощо). Третій сектор виконує функцію реалізації (оптова та роздрібна торгівля, продовольчі ринки, фірмова торгівля тощо). Четвертий сектор складають галузі, які організують споживання продуктів харчування (ресторанне господарство, соціальне харчування, харчоблоки санаторіїв, дитячих установ).

У якості складової частини першого та другого секторів система харчування має складні організаційно-технічні, технологічні та фінансові відносини з сільським господарством та харчовою промисловістю, від яких надходить продовольча сировина та харчова продукція. Спеціалізація

агросектору прямо впливає на функціонування системи харчування і забезпечує населення готовими до вживання продуктами (свіжі овочі, фрукти, зелень тощо) та сировиною рослинного і тваринного походження для подальшої переробки (картопля, зерно, птиця, худоба, яйця тощо).

Значною мірою функціонування системи харчування залежить від рівня розвитку харчової промисловості – основного постачальника хлібобулочних та борошняних виробів, молочнокислої продукції, м'яса та м'ясопродуктів, риби, жирів тощо. Наявність готових до споживання продуктів харчування суттєво залежить від наявності сировини, що і визначає повноту асортименту системи харчування.

Третій сектор системи харчування спрямований на доведення продукції агросектору та харчової промисловості до кінцевого споживача та безпосередню реалізацію продуктів харчування населенню і містить підприємства оптової та роздрібної торгівлі, торговельні мережі, продовольчі ринки, дрібнороздрібну мережу тощо. Розгалужені виробничо-економічні зв'язки секторів та галузей сфери харчування формують диверсифіковані вертикально-горизонтальні структури природно-соціально-економічної системи харчування (рис. 1).

Четвертий сектор сфери харчування представлено суспільним сектором (загальнодоступною мережею та соціальними видами харчування) як єдиною галуззю сфери товарного обігу, зайнятою організацією безпосереднього приготування страв і споживання продуктів та послуг харчування населення, що замикає відтворювальний процес системи. У цьому полягає не тільки специфіка суспільних форм харчування, але й їх активний вплив на всі сектори продовольчого комплексу в частині обсягів, структури, асортименту, безпеки і якості, реалізації та організації споживання продуктів і послуг харчування.

З урахуванням принципових змін в управлінні економікою та погляди на організацію харчування як кінцеву мету діяльності галузей «харчового ланцюга», сфера харчування становитиме систему, котра об'єднує різні галузі економіки, що виконують функції: вирощування продовольчої сировини, виробництва харчової продукції, реалізації продовольчих товарів, організації споживання страв у ресторанному господарстві та домогосподарствах населення. Взаємозв'язки сфери харчування з індикаторами рівня, якості та вартості харчування і якості життя населення досить розгалужені (рис. 2).

У сфері харчування перетинаються два повторювані суспільні цикли – з одного боку, замикається процес відтворення харчових продуктів, а з іншого – закладається основа для відтворення індивідууму (людини, людського капіталу). У цій подвійності процес виробництва продуктів харчування має споживчий характер, а другий – матеріально-виробничий. Функція відтворення людини полягає не лише у фізіологічних комплексних витратах речовин та енергії її організму в процесі життєдіяльності, а також і повноцінному відтворенні людини, наданні можливості існування в якості соціально активної особи і у вільний час. У зв'язку з цим, на відміну від попередніх досліджень, людину доцільно розглядати ширше, аніж суто біологічний об'єкт, а радше як систему біо-енерго-інформаційного характеру, а потреби в харчуванні розширити від біологічних до соціальних, психо-фізіологічних, креативних тощо.

На кожному етапі розвитку суспільства всі форми особистого споживання їжі мають певну структуру. Залежно від виду господарювання харчування здійснюється в індивідуальній або суспільно організованій формі чи їх поєднанні відповідно до характеру виробництва та присвоєння продуктів харчування.

Залежно від суспільної форми виробництва та використання продуктів, харчування населення розвивається на товарній або нетоварній основі, що визначається соціально-економічною ефективністю та іншими чинниками. Як показують наші дослідження, сьогодні в Україні в нетоварній формі споживається 34-85 % залежно від виду продуктів та послуг харчування.

Центральним питанням у визначенні потреб харчування населення постає завдання встановлення нормативних показників розрахунку обсягів харчування, необхідних для задоволення цих потреб. Сучасна практика складання споживчого кошика ґрунтується переважно на плануванні від досягнутого (можливого) і встановленні межі нормального розвитку людського організму на основі фізіологічних норм харчування [2; 5; 8]. Проте доцільно виходити не тільки із критерію можливих біологічних потреб, а враховувати реально діючі зовнішні умови, доповнюючи потреби людини в харчуванні комплексом соціально-економічних факторів суспільного характеру. Розмір та структуру потреб населення в харчуванні доцільно розглядати з урахуванням реального досягнення їх у найближчій перспективі та фактичної харчової поведінки споживачів, інакше вони не будуть мати практичного значення. Обидва вищезазначені (нормативно-раціональний та емоційно-поведінковий) підходи використовуються наукою та практикою в плануванні та управлінні харчуванням населення – і фізіологічні норми, і соціально-економічні фактори зовнішнього середовища формують потреби людини в харчуванні, що вимагає побудови психосоматичної моделі харчування, яка органічно поєднувала б раціональну та ірраціональну природу людини, її адаптацію до наявних умов, а відповідно - як кількісні, так і якісні показники харчування.

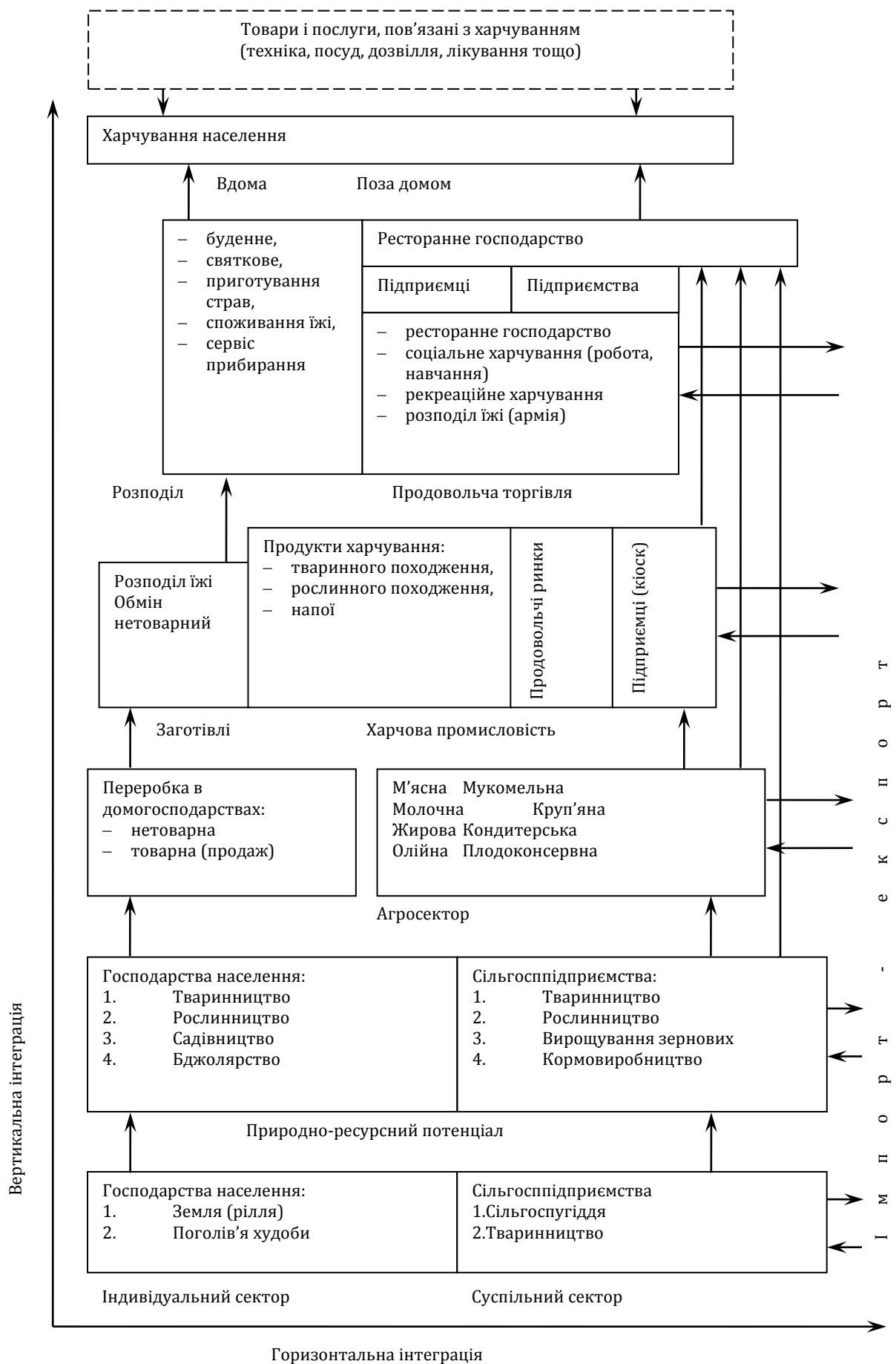

Рис. 1. Вертикально-горизонтальні зв'язки сфери харчування

Бажаний образ споживчих прагнень може відобразити цільові або кінцеві орієнтири харчування населення. Водночас використання чинних вимірів (таких, як калорійність добового раціону, маса використаної сировини, тривалість прийому їжі, коефіцієнт сумарної органолептичної оцінки тощо) не вирішують проблему у зв'язку з неоднорідністю та різноманітністю асортименту сировини, харчових продуктів та готових страв, які використовуються в харчуванні населення, і потребують вдосконалення.

Окрім суспільних організацій продовольчої сфери, існують і особисті підсобні господарства, суспільно слабкоорганізована та формалізована сфера економіки, яка не завжди бере участь у товарно-грошових відносинах, але частка якої у вирощуванні і споживанні продуктів та послуг харчування досить вагома і складала в 1990 р. до 12 % обсягу вирощеного продовольства, а сьогодні збільшилась до 40-80 %. Усі галузі сфери харчування знаходяться у взаємодії, але одні пов'язані з виробництвом, інші – з реалізацією і не виходять безпосередньо на харчування споживача, а загалом складають сферу виробництва та обігу продовольчих ресурсів. Сьогодні вказані галузі розширюють свою діяльність і самостійно здійснюють не тільки роздрібну фірмову торгівлю продукцією власного виготовлення, але й безпосередньо організують особисте її споживання у фірмових магазинах кондитерських, м'ясних, молочних, хлібобулочних виробів, ланцюгах пивних барів з власним брендом, продуктом і обладнанням та інших формах диверсифікації і міжгалузевої кооперації.

Показники розвитку харчування населення обумовлені важливою роллю в життєдіяльності людини та функціями цієї сфери в економіці і охоплюють широке коло індикаторів. Розробка та дослідження таких показників є одним із найактуальніших завдань економічної науки, які пов'язані з певними соціально-економічними умовами, мають історично перехідний характер і відповідно повинні систематично модернізуватись. Зрушення в системі ринкових відносин обумовлюють необхідність їх оновлення, а науково обґрунтована система економічних показників повинна стимулювати досягнення високих результатів господарювання. Виконання цієї задачі стає реальним за умови відображення цими показниками суспільно необхідних витрат на функціонування системи харчування, реальної потреби в продовольчих товарах і послугах, а також необхідних трудових та фінансових ресурсах на її розвиток.

Здійснення галузями системи харчування функцій виробництва, реалізації та організації споживання продовольства обумовлює наявність широкого кола показників для оцінки діяльності підприємств та сфери харчування загалом, які дослідники поділяють на три групи - вартісні (обсяг товарообороту, продукції власного виробництва, вартість основних фондів, розмір інвестицій тощо), натуральні (кількість спожитих продуктів, обсяг переробленої сировини та реалізованих продовольчих товарів, кількість підприємств харчування та їх площа), трудові (чисельність зайнятих у харчових галузях тощо). Водночас жоден з наявних показників окремо не може об'єктивно характеризувати рівень і перспективи розвитку сфери харчування та функції, які виконує цей важливий сектор економіки в життєдіяльності людини та суспільства.

Для об'єктивного моніторингу, оцінки стану харчування та прийняття управлінських рішень щодо розвитку сфери харчування доцільно сформувати дві групи показників: перша характеризує споживання населенням харчових продуктів та послуг (рівень, якість та вартість харчування), а друга показує ефективність функціонування галузей та секторів сфери харчування (аграрного сектору, харчової промисловості, продовольчої торгівлі, ресторанного господарства та домогосподарств). При цьому для комплексної оцінки необхідно враховувати як суспільні, так і домашні форми виробництва та споживання продуктів і послуг харчування, а також всі канали їх надходження, разом із особистими підсобними господарствами населення. Система показників харчування та їх значення по Харківській області наведена в табл. 1.

З метою більш детального встановлення причинно-наслідкових зв'язків рівня харчування населення з джерелами надходження продуктів та послуг харчування доцільно провести структурно-функціональний аналіз характеристик та показників функціонування секторів сфери харчування.

Після визначення показників харчування населення (фактичного чи прогнозованого споживання продуктів, напоїв і послуг харчування) доцільно складати та розраховувати баланси виробництва продовольчої сировини, її переробки, зберігання та реалізації, а також організації споживання готової їжі.

Окрім функцій виробництва, реалізації та організації споживання виконуються конкретними секторами сфери харчування (галузями, видами економічної діяльності) – аграрним сектором, харчовою промисловістю, продовольчою торгівлею, ресторанним господарством, а також домогосподарствами. Перелік індикаторів і показників виробничого потенціалу та результативності функціонування секторів сфери харчування Харківської області розраховано та наведено в табл. 2.

Розрахунки потенціалу окремих секторів сфери харчування населення областей України вказують на значні коливання її структури як у галузевому, так і природно-економічному значенні, а також співвідношення індивідуальної та суспільної форм харчування населення, що в результаті і виявляється у рівні та якості харчування населення.

Споживання здійснює стимулювальну дію на виробництво, що призводить до формування цільової

концепції функціонального управління системою харчування, де вихідним пунктом стає не виробництво, а кінцевий соціальний результат - розумні потреби людини.

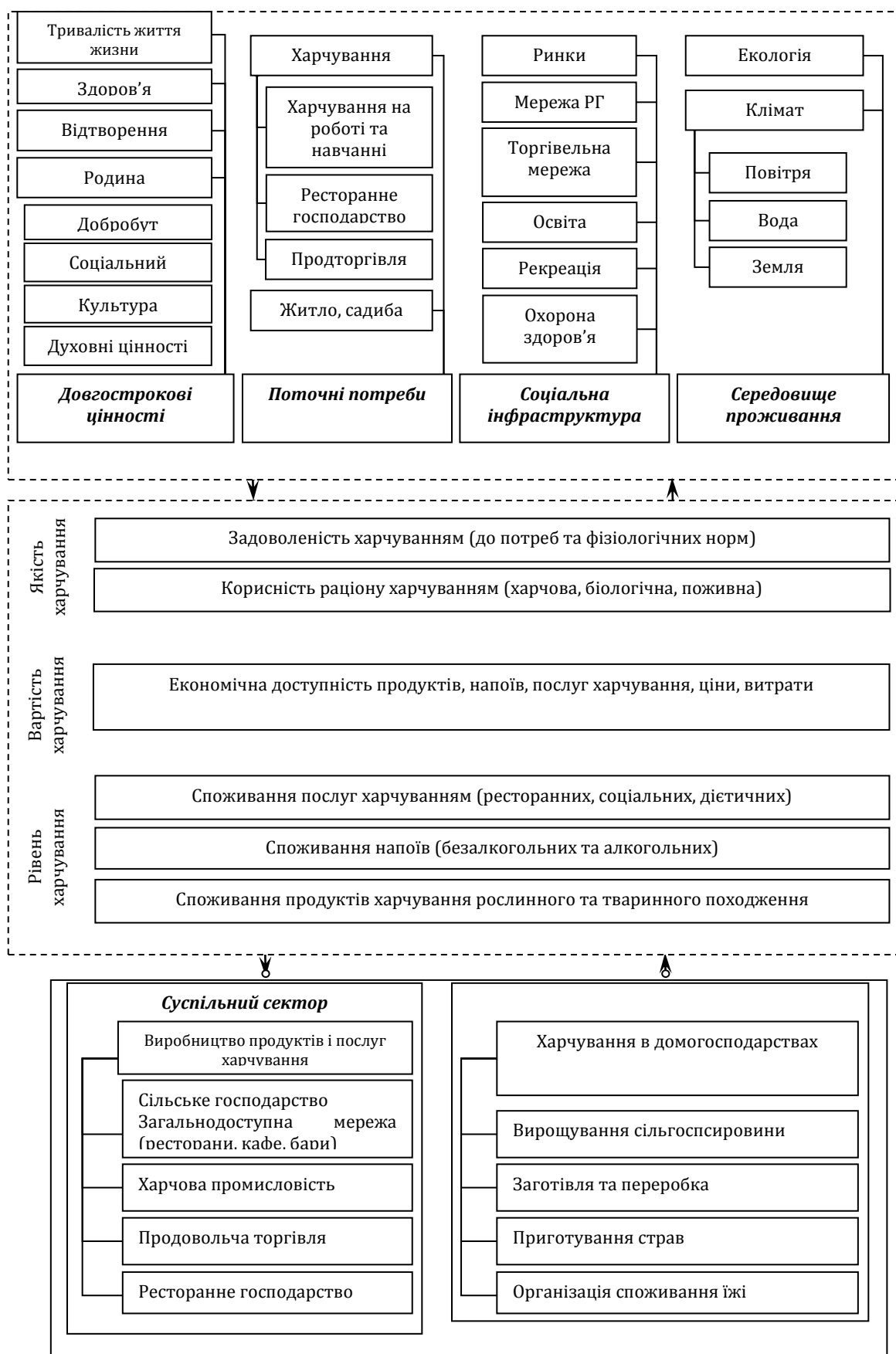

Рис. 2. Сфера харчування в системі рівня та якості життя населення

Зовнішні виробничі відносини балансуються потім із суспільними потребами, а суспільні потреби диктують необхідні пропорції, визначаючи, де і в якому секторі потрібен більш інтенсивний розвиток науково-технічного прогресу, пошук резервів збільшення або зменшення витрат, тобто виступають прямим регулятором основної організації виробництва загалом. З цих причин галузеві стратегії розвитку секторів сфери харчування потрібно формувати на основі планомірно підпорядкованих цілей економічного розвитку, а не пасивного пристосування до господарських пропорцій, які складаються досить часто стихійно або з метою отримання скорішого комерційного ефекту.

Таблиця 1. Показники харчування населення

№	Показник	Од. виміру	Значення
1. Рівень харчування			
1.1.	Споживання продуктів харчування		
1.1.1.	З них: продуктів тваринного походження		
1.1.1.1.	у тому числі, м'яса	кг/особа/рік	58
1.1.1.2.	Риби	кг/особа/рік	26
1.1.1.3.	Яець	кг/особа/рік	11
1.1.1.4.	Молока	кг/особа/рік	156
1.1.1.5.	Жирів	кг/особа/рік	2
1.1.2.	продуктів рослинного походження		
1.1.2.1.	у тому числі, хліба	кг/особа/рік	101
1.1.2.2.	Овочів	кг/особа/рік	97
1.1.2.3.	Картоплі	кг/особа/рік	94
1.1.2.4.	Фруктів	кг/особа/рік	61
1.1.2.5.	Цукру	кг/особа/рік	36
1.1.2.6.	Олії	кг/особа/рік	18
1.2.	Споживання послуг харчування		
1.2.1.	Товарооборот продовольчої торгівлі	грн/особу	2335
1.2.1.1.	у тому числі, по продуктах тваринного походження	грн/особу	1219
1.2.1.2.	по продуктах рослинного походження	грн/особу	554
1.2.1.3.	по безалкогольних напоях	грн/особу	245
1.2.1.4.	по алкогольних напоях	грн/особу	317
1.2.2.	Товарооборот ресторанного господарства	грн/особу	163
1.3.	Калорійність добового раціону	ккал/ особу	3360
2. Якість харчування			
2.1.	Досягнення фізіологічних норм споживання		
2.1.1.	по продуктах тваринного походження	%	88
2.1.1.1.	у тому числі, м'яса	%	75
2.1.1.2.	Риби	%	132
2.1.1.3.	Яець	%	83
2.1.1.4.	Молока	%	41
2.1.1.5.	Жирів	%	92
2.1.2.	По продуктах рослинного походження	%	102
2.1.2.1.	у тому числі, хліба	%	99
2.1.2.2.	Овочів	%	107
2.1.2.3.	Картоплі	%	112
2.1.2.4.	Фруктів	%	68
2.1.2.5.	Цукру	%	116
2.1.2.6.	Олії	%	121
2.2.	Поживна цінність раціону харчування		
	забезпеченість вітамінами, макро- та мікроелементами	%	72
2.3.	Харчова цінність раціону, в т.ч. частка білка	%	14,5
2.4.	Забезпеченість мережею продовольчої торгівлі	%	64
2.5.	Забезпеченість мережею ресторанного господарства	%	47
3. Вартість харчування			
3.1.	Витрати на харчування в місяць	грн / особу	542
	у тому числі, на продукти	грн / особу	508
3.1.1.	на алкогольні напої	грн / особу	18
3.1.2.	на харчування поза домом	грн / особу	19
3.2.	Економічна доступність харчування	грн / тис. ккал	5,4

Таблиця 2. Показники функціонування сфери харчування населення

№	Характеристика потенціалу	Од. виміру	Значення	№	Показники результативності	Од. виміру	Значення	
1	2	3	4	5	6	7	8	
			Аграрний сектор АС					
	Посівні площі загалом	га/1000 осіб	553,7		Виробництво зернових	кг/особу	1358	
	Посівні площі під зерновими	га/1000 осіб	254,3		Виробництво овочів	кг/особу	384	
	Посівні площі під овочами	га/1000 осіб	44,0		Виробництво м'яса	кг/особу	41,2	
	Чисельність працівників	чол./1000 осіб	26,5		Виробництво молока	кг/особу	174,9	
	Частка сільського населення	%	21,2		Виробництво яєць	шт./особу	340	
	Кількість сільгосппідприємств	на 1000 осіб	7,7		Обсяг продукції агросектору	грн / особу	11821	
	Кількість ферм	на 1000 осіб	4,8		Продуктивність праці	тис грн / працівн.	6,8	
	Поголів'я великої рогат. худоби	голів/1000 осіб	131		Рентабельність рослинництва	%	6,3	
	Поголів'я свиней	голів/1000 осіб	110		Рентабельність тваринництва	%	-5,8	
	Вартість основних засобів	тис. грн / працівник	6,7		Валова додана вартість	грн / особу	4830	
	Потенціал агросектору	%	22,5		Результативність агросектору	%	46,26	
			Харчова промисловість ХП					
	Вартість основних засобів	тис. грн / особу	8,9		Виробництво борошна	кг/особу	60,8	
	Чисельність працівників	осіб / тис. жителів	7,2		Виробництво хліба	кг/особу	48,6	
	Ступінь зношення основних засобів	%	18,2		Виробництво олії	кг/особу	48,3	
	Кількість підприємств ХП	одиниць / 1000 осіб	2,8		Виробництво м'яса	кг/особу	9,3	
	Потенціал харчової пром-сті	%	19,3		Виробництво молока	кг/особу	41,9	
					Виробництво сирів	кг/особу	2,7	
					Виробництво безалкогольн. напоїв	л/особу	2,1	
					Виробництво алкогольних напоїв	л/особу	1,8	
					Обсяг продукції ХП	грн / особу	483	
					Продуктивність праці	грн / працівн.	8241	
					Валова додана вартість	грн/ особу	3645	
					Результативність харчової пром-сті	%	55,3	

Продовження таблиці 2

Продовольча торгівля ПТ							
1	2	3	4	5	6	7	8
	Кількість продмагазинів	одиниць/1000 осіб	3,69		Продаж продовольчих товарів	грн /особу	2335
	Торговельна площа продторгівлі	м ² /1000 осіб	93,35		з них тваринного походження	грн /особу	1219
	Чисельність працівників	осіб/1000 населення	9,8		рослинного походження	грн /особу	554
	Частка площі продторгівлі	%	37,7		безалкогольних напоїв	грн /особу	245
					алкогольних напоїв	грн /особу	317
					Товарооборот на 1 м ² торг. площі	тис. грн м ²	25,01
					Товарооборот на 1 працюючого	тис. грн /особу	238,26
					Валова додана вартість	грн / особу	671
	Потенціал продторгівлі	%	42,4		Результативність продторгівлі	%	47,3
Ресторанне господарство РГ							
	Кількість об'єктів рест. госп-ва	од./1000 осіб	6,0		Товарооборот ресторан. госп-ва	грн /особу.	163
	Кількість ідалень	од./1000 осіб	3,3		Товарооборот на одне місце	тис. грн / 1 місце	39,9
	Кількість місць на об'єктах РГ	од./1000 осіб	82,0		Товарооборот на 1 працюючого	тис. грн /працівн.	103,9
	Чисельність працівників РГ	чол/1000 осіб	1,6		Націнка ресторанного господарства	грн /особу	77,7
					Націнка в товарообороті РГ	%	47,5
	Потенціал РГ	%	33,4		Результативність ресторан. госп-ва	%	65,6
Домогосподарства ДГ							
	Щільність населення	осіб / км ²	89		Частка продуктів домогосподарств:		
	Частка міського населення	%	78,8		Овочів	%	41,3
	Величина домогосподарств	осіб	2,5		Фруктів	%	6,6
	Природно-рекреаційні ресурси	од.	6,70		М'яса	%	6,4
	Забезпеченість житлом	м ²	21,7		Молока	%	9,6
	Доходи домогосподарств	грн / міс. / особа	1679		Яєць	%	14,1
	Земельна площа домогосподарств	га / домогосп.	0,12		Витрати на продукти харчування	дом. / % / міс.	49,4
	Потенціал домогосподарств	%	50,5		Витрати на алкогольні напої	дом. / % / міс.	1,6
					Витрати на харчування поза домом	дом. / % / міс.	1,7
					Сукупні витрати на харчування	грн /особу /міс	542
					Результативність домогосподарств	%	18,6
	ПОТЕНЦІАЛ СФЕРИ ХАРЧУВ	%	47,1		РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ СФЕРИ	%	54,3

Висновки та перспективи подальших розвідок

У цілевизначенні розвитку сфери харчування населення має бути передбачено не лише задоволення матеріальних потреб у харчуванні, але й суспільно необхідні витрати з надання послуг харчування за місцем роботи, навчання, лікування, відпочинку тощо, розвиток реалізуючого потенціалу для майбутнього. Головною метою сфери харчування має виступати не продукція, а адекватні суспільні потреби, які дозволяють охопити практичним регулюванням потрібні умови, що посилює соціально-цільовий характер відтворювального циклу сфери харчування.

У ході еволюції індивідуально-суспільних форм споживання їжі формувались певні види економічних систем як суб'єктів управління та господарювання в різних секторах системи харчування – корпоративний сектор великих об'єднань, агропереробних холдингів, торговельних і ресторанных ланцюгів, окремих підприємств та підприємницького сектору малого бізнесу, а також різних галузей і секторів продовольчого комплексу, співвідношення яких протягом економічних реформ постійно змінювалось, хоча їх діяльність має бути узгодженою і спрямованою на кінцевий результат.

Виходячи з різноманітності функцій, цілей, структури та операторів сфери харчування, її сталий розвиток як домінуючу стратегію можемо подати у вигляді ієрархічної причинно-наслідкової залежності, що містить взаємопов'язані складові: рівень та якість життя населення (як мета функціонування сфери харчування), потенціал секторів сфери харчування (як основний ресурс та джерело розвитку) і результативність функціонування галузей як критерій ефективності та узгодженого розвитку всіх секторів цієї сфери з метою отримання синергетичних ефектів харчування населення.

Список літератури

1. Класифікація видів економічної діяльності [Текст] : національний класифікатор України ДК 009:2005: Наказ Держспоживстандарту України № 375 від 26 грудня 2005 р. – К.: Держспоживстандарт України, 2005.
2. Алтухов, А. И. Агропромышленный комплекс России - состояние и прогноз развития [Текст] / А. И. Алтухов. – М. ВНИИЭСХ. 2004. – 195 с.
3. Березін, О. В. Продовольчий ринок України-теоретико-методологічні засади формування і розвитку [Текст] : монографія / О. В. Березін. – К. Центр учбової літ-ри, 2008. – 184 с.
4. Ванханен, В. В. Учение о питании [Текст] / В. В. Ванханен, В. Д. Ванханен. В 2т. – Донецьк, Донецчина, 2000. – 350 с.
5. Карсекин, В. И. Территориальная организация общественного питания [Текст] / В. И. Карсекин. – К. Вища школа, 1991. – 345 с.
6. Князев, Е. Н. Основания синергетики [Текст] / Е. Н. Князев, С. П. Курдюмов. – СПб., 2002.
7. Малигіна, В. Д. Методологія забезпечення продовольчої безпеки України: монографія [Текст] / В. Д. Малигіна. Донецьк. нац. ун-т економіки і торгівлі ім. Михайла Туган-Барановського. – Донецьк. ДонНУЕТ, 2011. – 532 с.
8. Мельник, Л. Г. Экономика развития [Текст] / Л. Г. Мельник. – Сумы. Университетская книга, 2013. – 784 с.
9. Пригожин, И. Р. Порядок из хаоса. Новый диалог человека с природой [Текст] / И. Р. Пригожин, И. Стенгер. – М.: Прогресс, 1986.
10. П'ятницька, Г. Т. Ресторанне господарство України - ринкові трансформації, інноваційний розвиток, структурна переорієнтація [Текст] : монографія / Г. Т. П'ятницька. – К.: КНТЕУ, 2007. – 465 с.
11. Яцун, Л. М. Харчування населення: теорія, методологія та практика управління: монографія [Текст] / Л. М. Яцун. – Харк. держ. ун-т харчування та торгівлі. – Харків: ХДУХТ, 2013. – 342 с.

References

1. Classification of types of economic activity : the National classifier of Ukraine SK 009:2005: Orders Derzhspozhyvstandard Ukraine № 375 from December, 26 in 2005. (2006). - Kyiv: Derzhspozhyvstandard of Ukraine, 2005.
2. Altuhov, A. I. (2004). An agroindustrial complex of Russia is the state and prognosis of development. – Moskow: VNIIECH.
3. Berezin, O. V. (2008). A food market of Ukraine - theoretical-methodological principles of forming and development. Kyiv : Center of educational literature.
4. Vanhanen, V. V., Vanhanen, V. D. (2000). Studies about a feed.. – Donetsk, Donechyna.
5. Karsekin, V. I. (1991). Territorial organization of public catering. - Kyiv : High school.
6. Knyazev, E. N., Kurdyumov, S. P. (2002). Grounds of synergetics. – SPb.

-
7. *Malygina, V. D. (2011). Methodology of providing of food safety of Ukraine. Donez. nation. un-ty of economy and trade the name of Mykhajlo Tugan-Baranovskiy. Donetsk. DonNUET.*
 8. *Melnyk, L. G. (2013). Economy of development. – Sumy. University book.*
 9. *Prygozhyn, I. R., Stenger I. (1986). Order from chaos. New dialogue of man with nature. – Moskow: Progress, 1986.*
 10. *Pyatnizkaya, G. T. (2007). Restaurant economy of Ukraine : market transformations, innovative development, structural orientation. - Kyiv: Kyiv. nation. trade.-econ. un.*
 11. *Yatsun, L. N. (2013). Feed of population : theory, methodology and practice of management. – Kharkiv, Kharkiv State University of Food Technology and Trade.*

Стаття надійшла до редакції 26.05.2014 р.